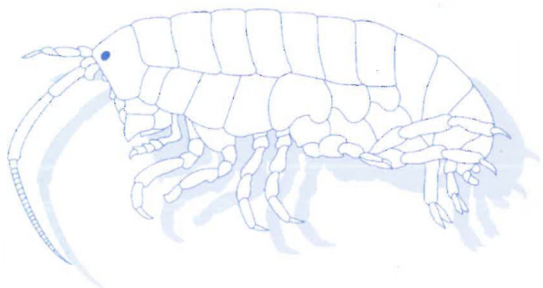

ISSN 0773-3542

De Strandvlo

Appeltans W

Gerststraat 18

B-8400 Oostende

Verantwoordelijke uitgever: Francis Kerckhof, Muscarstraat 14, 8400 Oostende

Tijdschrift
van **De Strandwerkgroep België**

Jaargang 25
2005

DE STRANDVLO

Jaargang 25 nr. 2 - juni 2005

Periodiek van **De Strandwerkgroep, vereniging voor mariene biologie****Voorzitter**Francis Kerckhof Muscarstraat 14, 8400 Oostende ☎ 0473/95 30 59
e-mail : FrancisKerckhof@hotmail.com**Secretaris**Jean-Paul Vanderperren Hoogstraat 137, 1980 Zemst ☎ 015/34.07.81
e-mail : vdpjp@yucom.be**Penningmeester**

Bart Verhaeghe Zuidbroekstraat 11, 8600 Woumen ☎ 051/50.23.46

e-mail : bver1111@tiscali.be

Redactieraad De Strandvlo

Ingrid Jonckheere St.-Idesbaldusstraat 20 bus 402, 8670 Koksijde ☎ 058/52.19.46 of 050/81.37.68

e-mail : ingrid.jonckheere@west-vlaanderen.be

Guido Rappé Kapelstraat 3, 9910 Ursel ☎ 09/374.39.68

e-mail : guido.rappe@gmail.com

Public Relations

Marie-Thérèse Panneels- Vanhaelen Ter Yde 1, 8670 Koksijde ☎ 058/51.86.15

e-mail : marc.panneels@skynet.be

Els Vanderperren Cathilleweg 162, 8490 Stalhille ☎ 0477/23.11.18

e-mail : els.vanderperren@yucom.be

Bestuurslid

Jan Haelters J. Britostraat 24, 8200 Brugge ☎ 050/39 16 55

e-mail : j.haelters@mumm.ac.be

website : <http://www.strandwerkgroep.be> - **e-mail** : info@strandwerkgroep.be**webmaster**: Sander Van de Moortel**Sitecontent manager**: Ward AppeltansAbonnementsprijs vanaf 2005 - Belgische leden: **10 Euro**. Te storten op **rek. 000-1493424-12**, op naam van

"De Strandwerkgroep" p/a B. Verhaeghe (zie hoger).

In Nederland kan gestort worden op **postgiro 0222305** op naam van Strandwerkgroep België, Zuidbroekstraat 11, 8600 Woumen, België.Buitenlandse leden betalen: **11,50 Euro**.

Foto cover: Oostduinkerke (foto: Ingrid Jonckheere)

INHOUD

Jaargang 25 nr. 2

Inhoud, Getijden, Excursiekalender 2005		31
Jan Haelters & Daan Delbare	Opmerkelijk percentage partieel albino tong <i>Solea solea</i>	34
Marie-Thérèse Vanhaelen	Eerste Belgische strandvondst van de gravende kreeft <i>Upogebia deltaura</i> (Leach, 1815)	36
Vincent Zintzen	Les amphipodes tubicoles des épaves du plateau continental belge	38
Marie-Thérèse Vanhaelen	Eerste vondst van de cirkelronde krab <i>Atelecyclus rotundatus</i> (Olivi, 1792) op het Belgisch strand	50
Marie-Thérèse Vanhaelen	Eerste vondst van de geplooidde zonneshelp <i>Gari fervensis</i> (Gmelin, 1791) op het Belgisch strand	53
Marie-Thérèse Vanhaelen	Nog enkele zeldzame bivalve-vondsten op de Belgische Westkust in de winter van 2004-2005	55
Emmanuel Dumoulin	Boekbespreking, Gesignaleerde literatuur en Website	58
Liedtekst		64

WOORD VOORAF

Ziekte van één van de redactieleden zorgt ervoor dat deze Strandvlo wat later verschijnt dan gepland. Maar beter laat dan nooit.

Onze leden zorgden er toch weer voor dat we een gevarieerd nummer kunnen voorleggen.

Enkele nieuwe soorten werden voor eerst op het Belgische strand waargenomen.

In het midden van dit nummer vind je meer info over de meerdaagse excursie van volgend jaar. Wacht niet te lang om in te schrijven, het aantal deelnemers is beperkt. De excursie gaat door van 27 februari tot 5 maart 2006. We kozen ditmaal als verblijfplaats Damgan, gelegen bij de Golf van Morbihan.

Tot slot vind je onder andere een grondige boekbespreking.

Veel leesplezier!

Laagwatertabel Oostende – september, oktober, november, december 2005 (weekends)

september

Za 03/09	8:32-20:54
Zo 04/09	08:57-21:22
Za 10/09	00:01-12:09
Zo 11/09	00:42-12:52
Za 17/09	07:42-20:08
Zo 18/09	08:24-20:49
Za 24/09	00:10-12:17
Zo 25/09	00:54-13:04

november

Za 05/11	09:17-21:40
Zo 06/11	09:58-22:24
Za 12/11	04:04
Zo 13/11	05:14-17:37
Za 19/11	09:20-21:39
Zo 20/11	10:00-22:16
Za 26/11	03:05-15:42
Zo 27/11	04:02-16:33

oktober

Za 01/10	07:34-19:52
Zo 02/10	08:02-20:21
Za 08/10	11:11-23:38
Zo 09/10	11:50
Za 15/10	06:36-19:02
Zo 16/10	07:23-19:46
Za 22/10	11:14-23:39
Zo 23/10	11:52
Za 29/10	06:12-18:34
Zo 30/10	05:54-18:11

december

Za 03/12	08:22-20:43
Zo 04/12	09:07-21:28
Za 10/12	02:14-14:55
Zo 11/12	03:26-16:05
Za 17/12	08:32-20:47
Zo 18/12	09:13-21:24
Za 24/12	00:56-13:48
Zo 25/12	01:57-14:41
Za 31/12	07:28-19:46

LW te :

Boulogne	43 min. vroeger
Calais	19 min. vroeger
Duinkerke	9 min. vroeger
Nieuwpoort	2 min. vroeger
Zeebrugge	8 min. later
Vlissingen	30 min. later

Er is rekening gehouden met de zomertijd

Excursiekalender - 2005

- **Zondag 25 september:** garnaalkruien
Afspraak: **10 uur 30 te Duinbergen, dijk**, einde Anemonenlaan, (ten Oosten van Dir. Gen.Willemspark), iets naar rechts: 1ste strandhoofd
- **Zondag 23 oktober:**
Afspraak: **10 uur te Westende St. Laureinsstrand - Calidris** (kruispunt Koninklijke Baan en Strandlaan); **i.s.m. Natuurpunt Middenkust**
- **Zondag 20 november :** Herfstwaarnemingen op het strand (al of niet na stormen...)
Afspraak: **10 uur te Oostduinkerke-St-André: strand einde Scottlaan** (tegenover boothotel "La Peniche")
- **Zondag 18 december:** Eindejaars – strandwaarnemingentocht, Westhoekstrand
Afspraak: **10 uur te De Panne, Westhoek, einde Dynastielaan** op het zeedijkje

Opmerkelijk percentage partieel albino tong *Solea solea*

Jan Haelters & Daan Delbare

Op 1 april 2005 was de eerste auteur aanwezig op een professioneel vissersvaartuig bij visserij in de omgeving van de Buitenratel zandbank. Het grootste gedeelte van de vangst bestond uit tong *Solea solea*. Dit is niet ongewoon in deze periode van het jaar, wanneer volwassen tong ondiep water opzoekt om te paaien. Wel ongewoon, en volgens vissers al enkele jaren opvallend aan het toenemen, was het hoge percentage van afwijkend gepigmenteerde tong in de vangst.

Er werden tenminste 10 zeer afwijkend gepigmenteerde exemplaren geteld, of ongeveer 1% van de tongen. Deze dieren waren in de meeste gevallen bijna volledig wit gekleurd. Hun bovenzijde (of beter: de rechterkant), die normaal gezien bruin gepigmenteerd is, was bijna volledig wit, net zoals de onderzijde (of de linkerkant); enkel rond de kop was er nog wat normaal pigment. Twee exemplaren waren voor ongeveer 50% normaal gepigmenteerd. Het ging telkens om volwassen tongen, die er, buiten de fout in de pigmentatie, volledig normaal en gezond uitzagen. Waarschijnlijk waren nog meer afwijkend gepigmenteerde tongen aanwezig; het was immers niet mogelijk de volledige vangst systematisch te onderzoeken naar dit fenomeen, en er werd enkel nota genomen van de meest opvallende dieren.

Een afwijkende pigmentatie werd in hoge mate vastgesteld bij de kweek van tong in het Departement Zeevisserij te Oostende. Het is er waarschijnlijk te wijten aan een tekort aan bepaalde essentiële stoffen in de larvale voeding (dit probleem werd intussen verholpen). Het is evenwel nog niet duidelijk of hier ook een genetisch effect meespeelt. Het is zeer onwaarschijnlijk dat de tongen die gevangen werden ter hoogte van de Buitenratel zandbank exemplaren zouden zijn die door het Departement Zeevisserij vrijgelaten werden in het kader van het restockingprogramma, daar hiervoor enkel tong gebruikt werd met een correcte pigmentatie, en alle vrijgelaten dieren bovendien voorzien waren van een merkplaatje. Het gaat dus om wilde tongen, die ofwel door een tekort in essentiële voedingselementen tijdens de larvale fase, of door een mutatie niet of nauwelijks gepigmenteerd zijn. Ook tijdens onderzoekscampagnes van het Departement voor Zeevisserij met het oceanografisch schip Belgica werd dergelijk fenomeen waargenomen. Fouten in de pigmentatie werden bij ongeveer 10% van de tong gevangen voor de Belgische kust vastgesteld.

In normale situaties hebben deze afwijkend gepigmenteerde, en dus opvallende dieren weinig kans om te overleven. Het is mogelijk dat de kans dat ze langer overleven en zelfs volwassen worden, groter is dan vroeger door de lage aantallen kabeljauw - een predator van jonge platvis - in onze wateren gedurende de laatste jaren. Anderzijds is het mogelijk dat een hogere graad aan foute pigmentatie het gevolg is van klimatologisch aangedreven verschuivingen in de zoöplanktensamenstelling. Dit veranderde zoöplankton kan een ander vetzuurpatroon hebben, en zo de foute pigmentatie induceren.

Met dank aan de professionele visser.

Abstract

Remarkable percentage of partially albino Dover Sole *Solea solea*

On the 1st of April 2005 we accompanied a professional fisherman fishing in Belgian coastal waters. A remarkable observation was that a high percentage (at least 1%) of Dover Sole *Solea solea* in the catch (which could not be systematically investigated) was virtually albino. Only around the head of the dorsal (or right) side a small patch of normally pigmented skin was present. These animals were adults, and seemed healthy. It is possible that these conspicuous Dover soles, with the current low stock of cod (a predator of amongst other young flatfish) in the southern North Sea, can survive up to maturity in larger numbers these days. It is also possible that higher rates of malpigmentation are the result of climate change induced shifts in zoöplankton composition. Malpigmentation can be induced during the larval stage when Dover sole feed on zoöplankton. At the Sea Fisheries Department (Ostend) this phenomenon was observed in a high percentage of bred Dover sole. It was induced by a shortage in an essential feeding element in the larval stage, although a genetic factor could not be ruled out.

**J. Britostrat 24
8200 Brugge**

**Ankerstraat 1
8400 Oostende**

Eerste Belgische strandvondst van de gravende kreeft *Upogebia deltaura* (Leach, 1815)

Marie-Thérèse Vanhaelen

Op 14 maart 2005, een week na de strenge vries- en sneeuwperiode die zich deze winter in een groot deel van Europa en zelfs in Noord Afrika had laten gevoelen en ook de Belgische kust trof, vond Mark Jacobs in Sint Idesbald, ter hoogte van de zeilclub in de vloedlijn een eigenaardig kreeftje. Het was een soort die hij nog nooit eerder gezien had. Het was duidelijk geen vervelling; maar een dood dier, wit en oranje van kleur van ongeveer 6,5cm lang. Mark determineerde de vondst aan de hand van Hayward & Ryland (1996) als *Upogebia deltaura*. Hij meldde de vondst, samen met fotomateriaal, aan Francis Kerckhof, die de determinatie bevestigde. De soort onderscheidt zich van gelijkaardige soorten door het ontbreken van een tand op de rand van de oogkas en het afgeronde en behaarde rostrum. De robuuste, gelijke schaarpoten ontbraken helaas bij deze vondst.

Bij ons weten is dit kreeftje nooit eerder op het Belgische strand gevonden. Volgens Hayward & Ryland (1996) kan *U. deltaura* tot 8 cm uitzonderlijk zelfs tot 15 cm lang worden. *U. deltaura* is een gravende kreeft die ingegraven leeft vanaf de laagwaterlijn tot een diepte van 40m en ze gebruikt hangen van andere dieren. De soort zou algemeen voorkomen langs alle Britse kusten, ze wordt dikwijls samen aangetroffen met de veel kleinere – tot max. 5 cm - *Upogebia stellata*. Verder komt *U. deltaura* voor van Noorwegen tot Spanje en in de Middellandse en de Zwarte Zee. In de zuidelijk Noordzee is *U. deltaura* volgens Holthuis en Heerebout (1986) algemeen buiten de kust.

Een gelijkaardige soort is *Callianassa tyrhena* daarvan spoelde er op 10 mei 2001 een vervelling aan op het Koksijdse strand (Vanhaelen, 2001). En *Callianassa subterranea* bleek algemeen in het zand dat onlangs te Oostende opgespoten werd en afkomstig was van de noordelijke Kwinte Bank. Gravende kreeften van het geslacht *Upogebia* en *Callianassa* zijn dus niet zeldzaam maar door hun (diepgravende) levenswijze worden ze echter door de hangbare bemonsteringstechnieken (zoals Van Veen grijpers) onderbemonsterd zodat verkeerdelijk de indruk kan ontstaan dat deze dieren zeldzaam zouden zijn. Toch blijven aangespoelde exemplaren van dergelijke gravende kreeften een rareiteit op onze stranden.

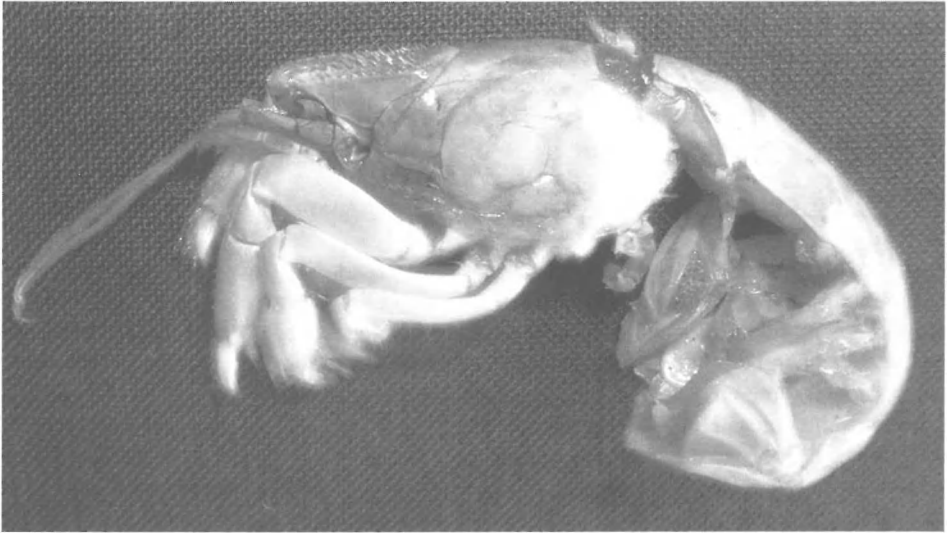

Foto: *Upogebia deltaura*

Literatuur

- HAYWARD, P.J. & RYLAND, J.S., (1996). Handbook of the Marine Fauna of North-West Europe. Oxford: Oxford University Press, 800p.
- HOLTHUIS, L.B. & G.R. HEEREBOUT, 1976. De Nederlandse Decapoda. Wet. Meded. K.N.N.V., 111: 1-56.
- VANHAELLEN, M.-TH., 2001. Het gravend kreeftje *Callianassa tyrrhena* (Petagna) aangespoeld op het Koksijdsse strand. De Strandvlo, 21(4): 147-149.

**Ter Yde I
8670 Oostduinkerke**

Les amphipodes tubicoles des épaves du plateau continental belge

Vincent Zintzen

Cadre de cette recherche

Depuis 2001, un groupe de scientifiques appartenant à l'Université catholique de Louvain et l'Institut royal des Sciences naturelles de Belgique (KBIN) vont régulièrement échantillonner différentes épaves du plateau continental belge. L'intérêt de cette recherche réside principalement dans le fait que ces structures d'origine anthropique ajoute en zone subtidale pratiquement le seul substrat dur dans une mer de sédiments meubles. Hors les communautés qui vont s'y développer sont totalement différentes de ce qui est présent en zone meuble. Divers moyens sont mis à la mer comme le Belgica, le Zeeleeuw et des bateaux privés. Les échantillons remontés lors de ces campagnes ont révélé une diversité spécifique particulièrement élevée (250 taxa à jour). Parmi ces espèces, certaines présentent des abondances particulièrement importantes comme c'est le cas pour une catégorie à part d'amphipodes : ceux capables de construire un tube dans lesquels ils vont passer la plupart de leur cycle de vie (Massin *et al*, 2002; Zintzen *et al*, in press). On parlera alors d'espèce tubicole.

Sites prospectés

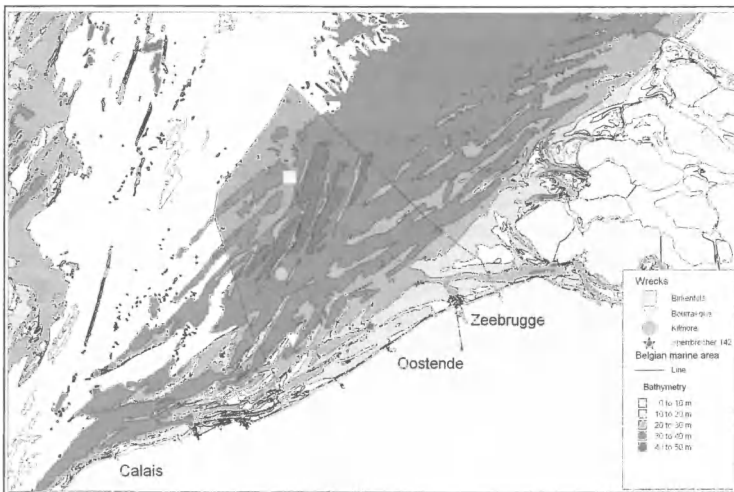

Figure 1: localisation des épaves prospectées.

Quatre épaves situées à des distances variables de la côte ont été visitées (figure 1). Par ordre de distance croissante par rapport à la côte: le Sperrbrecher 142 (Westerbroek, coulé en 1942, 51 m de long), le Bourrasque (1940, 105 m), le Kilmore (1910, 87 m) et le Birkenfels (1966, 56 m).

Méthode de prélèvement

Tous les échantillons ont été prélevés par des plongeurs en grattant une surface de taille définie sur les épaves (25x25 cm). Le matériel gratté est transféré dans un sac plastic. A bord, les animaux sont relaxés dans une solution à 35% de $MgCl_2$ avant leur transfert vers une solution de formol pour fixer les tissus puis vers l'alcool pour leur conservation définitive. Les espèces d'amphipodes tubicoles sont ensuite isolées, identifiées et dénombrées en laboratoire sous binoculaire.

Description des amphipodes tubicoles rencontrés

Trois espèces ont été identifiées: *Jassa herdmani* (Walker, 1893), *Monocorophium sextonae* Crawford, 1937 et *Monocorophium acherusicum* Costa, 1851.

***Jassa herdmani* (Walker, 1893)**

Le genre *Jassa* appartient à la famille des Ischyroceridae et comprend actuellement 19 espèces qui sont généralement largement présentes et même souvent abondantes dans les zones rocheuses des latitudes élevées des deux hémisphères.

La famille des Ischyroceridae est caractérisée entre autre par:

- Un corps compressé latéralement, lisse dorsalement (pas de protubérances ou épines)
- La longueur de l'article 3 de l'antenne 1 est supérieure à la moitié de la longueur de l'article 2 de l'antenne 1
- Mandibule avec un palpe
- Pas de rostre
- Gnathopodes largement subchelates
- Uropode 3 d'ordinaire moins long que les uropodes 1 et 2
- Le ramus externe des uropodes porte à son extrémité distale une épine crochue et/ou des épines disto-latérales

Sur le terrain, les critères plus subjectifs suivants peuvent être utilisés:

- Vit dans des tubes faits de vase ou de sédiments

- Taille de 0.5 à 1 cm
- Coloration brunâtres avec une impression de striation sur le dos de l'animal
- Large gnathopode, clairement visibles à l'œil nu, principalement pour les males adultes
- Grandes antennes (moitié de la longueur du corps)

Les jassa sont également connus comme colonisateurs de surfaces nouvellement libres, des zones portuaires ou de toute autre surface d'origine anthropique (bouées, plateforme pétrolière, marinas, ...). Les individus sont trouvés parmi les algues, les éponges, les hydrozoaires et les bryozoaires. Tous les jassa construisent des tubes en agglomérant les matières en suspension qu'ils collectent autour d'eux avec leurs antennes. Une fois le tube construit et fixé au substrat, les individus ne laissent dépasser leurs antennes que pour se nourrir. Aussi, une fois adulte, les males sortent de leur tube pour fertiliser les oeufs des femelles (fécondation externe). Le système de fécondation est dit polygynique, c'est-à-dire qu'un male s'accouplera avec plusieurs femelles mais qu'une femelle ne peut s'accoupler qu'avec un seul male. Plusieurs séries de jeunes peuvent être produites sur l'année, toutes potentiellement fertilisées par des males différents. Les males ont une durée de vie plus courte que les femelles, mais atteignent de plus grandes tailles grâce à une croissance supérieure par un nombre plus réduit de mues. Lors de leur dernière mue, un changement radical de leur morphologie survient:

- le second gnathopode s'élargit de façon allométrique¹
- la paume du propodus du second gnathopode produit une protubérance en forme de pouce
- la seconde paire d'antenne s'agrandit et devient moins pilleuse
- la base des 3ème et 4ème péréopodes qui portent les glandes utilisées lors de la confection du tube réduisent de taille

Certains males dont la forme est dite mineure ne développent pas de propodus à pouce mais sont sexuellement matures. Cependant, étant donné qu'ils perdent leurs combats avec les males à propodus développé pour s'accoupler, ils ont des chances réduites de donner leur sperme à une femelle. Il semble que ces males agissent comme donneurs de sperme satellite, fertilisant les œufs lorsqu'ils peuvent éviter la compétition avec les males à pouce bien développés (Conlan, 1989).

---

¹ croissance allométrique: croissance différente d'une partie du corps d'un organisme comparée à la croissance de l'organisme entier ou à une autre partie de son corps.

Description de *Jassa herdmani* (figure 2):

Une description complète de cette espèce peut être trouvée dans Conlan (1990).

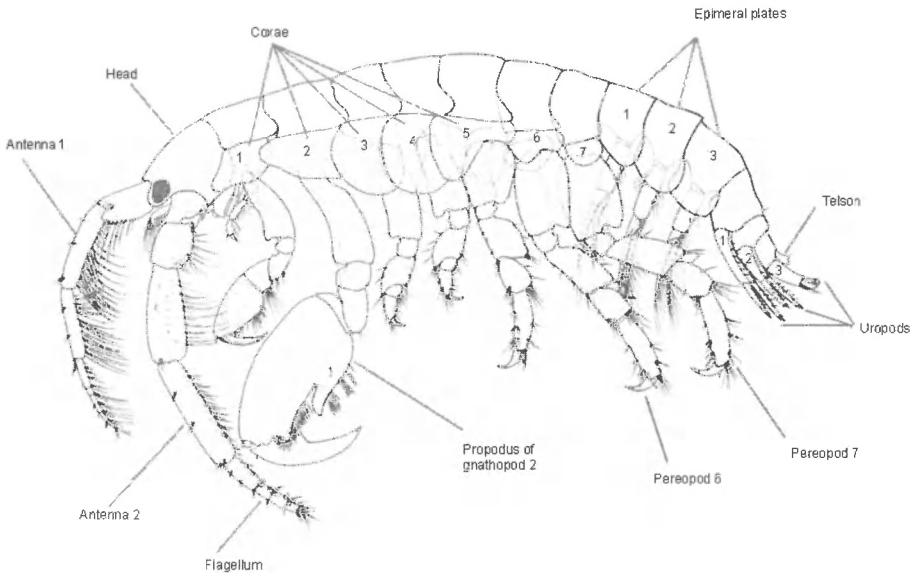

Figure 2: *Jassa herdmani*. Male adulte, 6 mm. Après Conlan (1990).

Autres espèces du genre *Jassa* susceptibles d'être rencontrées le long de nos côtes

Jassa herdmani, *Jassa pusilla*, *Jassa marmorata* et *Jassa falcata* sont sympatriques². Le tableau suivant (tableau 1) reprend les grands traits distinctifs de ces espèces. De façon générale, *J. falcata* vit dans des eaux moins profondes que *J. pusilla* mais *J. herdmani* peut être trouvé en cohabitation sur le même substrat que *J. falcata*. A ce jour, seul *J. marmorata* a été rencontré dans nos eaux sur brises-lames et bouées (Kerckhof, pers. com.).

² Sympatrique: se dit d'espèces cohabitant dans une aire plus ou moins vaste, leurs niches écologiques peuvent se superposer partiellement.

Tableau 1a: principaux critères de distinction entre les espèces sympatriques du genre *Jassa* de nos régions. Dessins d'après Conlan (1990) et Myers (1989).

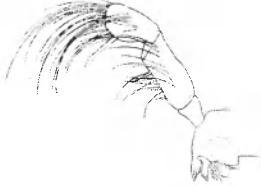

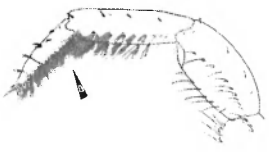
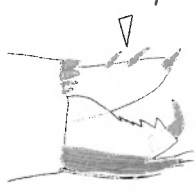
Caractère	<i>Jassa herdmani</i>	<i>Jassa pusilla</i>
Rangée de soies sur le bord anterolatéral du basis du gnathopod 2	Absent 	Absent
Soies sur le segment 2 du palpe mandibulaire	Présent 	Absent
Soies de l'antenne 2	Non plumeuses 	-
Antenne 2 flagellum	Max 6	-
Epines du ramus interne du 3 ^{ème} uropode	Pas d'épines médiane, seulement une épine distale 	-
Forme de la paume du gnathopode 1 du male	Convexe	

Tableau 1b: principaux critères de distinction entre les espèces sympatriques du genre *Jassa* de nos régions. Dessins d'après Conlan (1990) et Myers (1989).

Caractère	<i>Jassa falcata</i>	<i>Jassa marmorata</i>
Rangée de soies sur le bord anterolatéral du basis du gnathopod 2	Absent	Présent
Soies sur le segment 2 du palpe mandibulaire	Présent 	-
Soies de l'antenne 2	Soies plumeuses sur segment 5 du pédoncule et segment 1 du flagellum chez grands males et femelles 	-
Antenne 2 flagellum	Max 7	-
Epines du ramus interne du 3 ^{ème} uropode	1 ou 2 épines médianes en plus de l'épine distale 	-
Forme de la paume du gnathopode 1 du male	Concave	

***Monocorophium sextonae* Crawford, 1937 et *Monocorophium acherusicum* Costa, 1851**

Le genre *Monocorophium* appartient à la famille des Corophiidae et à la Sous-Famille des Corophiinae. Cette Sous-Famille comporte actuellement 13 genres et se distingue par le caractère sexuellement dimorphique des antennes, les mâles présentant diverses protubérances ou extensions. Pour Crawford (1937), toutes les espèces de Corophiidae étaient incluses dans le genre *Corophium*, les séparant en trois sections selon le degré de fusion des segments de l'urosome et l'insertion des uropodes. Selon Bousfield & Hoover (1997) distinguent maintenant les deux Sous-Familles Corophiinae et Siphonoecetinae. Les grands critères de distinction des genres dans le groupe des Corophiinae sont décrits d'abord par les mêmes critères que Crawford (1937) et utilisent ensuite des critères secondaires. Le caractère primitif des segments non-soudés de l'urosome mène aux genres *Eocorophium*, *Sinocorophium*, *Corophium*, *Medicorophium*, *Chelicorophium* et *Americorophium*. Des segments de l'urosome soudés et l'uropode 1 à insertion latérale mènent aux genres *Microcorophium*, *Monocorophium* et *Crassicorophium*. Des segments de l'urosome soudés et l'uropode 1 à insertion ventrale mènent aux genres *Labatocorophium*, *Hirayamaia*, *Apocorophium* et *Laticorophium*. Seuls les genres *Corophium*, *Monocorophium*, *Chelicorophium*, *Apocorophium* et *Crassicorophium* ont des représentants susceptibles d'être présents dans nos eaux.

Lincoln (1979), se basant sur le travail de Crawford revu par Ingle (1969) dénombre 9 espèces vivant dans des eaux marines à saumâtres de nos régions et trois autres espèces vivant dans les eaux douces ou à très faible salinité. Toutes ces espèces appartiennent selon Lincoln (1979) au genre *Corophium*. Toutes les espèces proposées par cet auteur ne sont pas reprises par Bousfield & Hoover (1997) étant donné que ce dernier travail se concentre sur les espèces du Pacifique.

Marine – saumâtre:

Lincoln (1979)	Bousfield & Hoover (1997)
<i>Corophium affine</i>	-
<i>Corophium volutator</i>	-
<i>Corophium arenarium</i>	-
<i>Corophium crassicorne</i>	<i>Crassicorophium crassicorne</i>
<i>Corophium bonnellii</i>	<i>Crassicorophium bonelli</i>
<i>Corophium insidiosum</i>	<i>Monocorophium insidiosum</i>
<i>Corophium sextonae</i>	<i>Monocorophium sextonae</i>
<i>Corophium acherusicum</i>	<i>Monocorophium acherusicum</i>
<i>Corophium acutum</i>	<i>Apocorophium acutum</i>

Eaux à salinité réduite:

Lincoln (1979)	Bousfield & Hoover (1997)
<i>Corophium multisetosum</i>	-
<i>Corophium curvispinum</i>	<i>Chelicorophium curvispinum</i>
<i>Corophium lacustre</i>	<i>Apocorophium lacustre</i>

Toutes ces espèces produisent un tube de sédiments, soit directement sur ce dernier, soit sur un autre substrat comme des éponges, hydrozoaires, tuniciers, ... Ces espèces semblent être essentiellement des dépositivores avec également la possibilité de filtrer les particules en suspension dans l'eau (Crawford, 1937).

Critères de distinction entre *Monocorophium sextonae* et *Monocorophium acherusicum*

La taxonomie des ces espèces, comme celle des autres espèces de ce groupe, se base principalement sur la morphologie des deux paires d'antennes. Males et femelles possèdent une morphologie contrastée de ces paires d'antennes (figure 3).

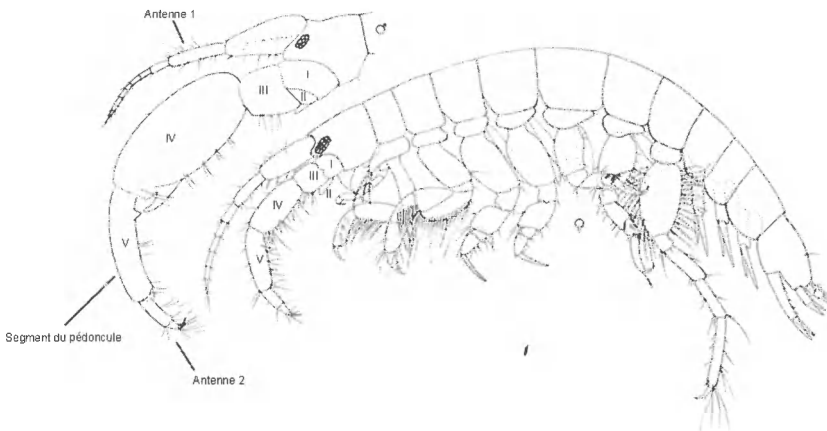
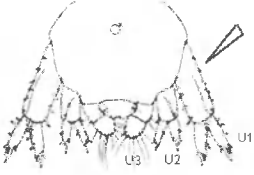
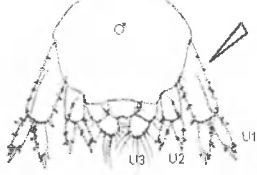

Figure 3: *Monocorophium acherusicum*. Animal entier (femelle) et tête (male). D'après Bousfield (1973).

Tableau 2: principaux critères de distinction entre *Monocorophium acherusicum* et *Monocorophium sextonae*. Dessins d'après Myers (1982).

MALE		
	<i>Monocorophium acherusicum</i>	<i>Monocorophium sextonae</i>
Pédoncule de l'uropode 1 avec épines présentes sur toute la longueur du segment (si non → <i>C. crassicorne</i>)	Oui 	Oui
Antenne 1, flagellum	à 7-10 segments; > segment II du pédoncule 	à 5 segments; < segment II du pédoncule
Antenne 2, segment 4	sans épines 	avec 2-3 épines
Antenne 2, segment 5	avec 2 protubérances	sans protubérances
FEMELLE		
	<i>Monocorophium acherusicum</i>	<i>Monocorophium sextonae</i>
Antenne 2, segment 5	Avec 1 ou 2 épines	Avec 1 ou 2 épines
Antenne 2, segment 4	3 paires d'épines et une terminale 	4-6 épines en ligne et portées par une protubérance

Sur le terrain, les critères subjectifs suivants peuvent être utilisés:

- Vit dans des tubes faits de vase ou de sédiments
- Taille de 0.5 à 1 cm
- Coloration brunâtres avec une impression de striation sur le dos de l'animal
- Compression dorso-ventrale plus prononcée que les jassa : l'animal semble plus aplati, avec une tête carrée
- Pas de larges gnathopodes visibles
- Antennes larges (males surtout)

Résultats des densités observées

Dans la figure 3, on peut observer la densité des trois espèces tubicoles en fonction des quatre sites prospectés. On observe que *Jassa herdmani* est observé à des densités supérieures aux deux autres espèces. La valeur maximale observée est de 615.200 individus/m² sur le Kilmore. La valeur maximale pour *Monocorophium acherusicum* est de 4.990 ind/m² sur le Sperrbrecher et de 29.200 ind/m² sur la Bourrasque pour *Monocorophium sextonae*.

On observe également que toutes les espèces ne sont pas présentes à tous les sites. *J. herdmani* se retrouve partout. *M. acherusicum* ne se retrouve que sur les sites proches de la côte et intermédiaire (Sperrbrecher et Bourrasque) alors que *M. sextonae* vit sur les sites intermédiaires et offshore (Bourrasque, Kilmore et Birkenfels).

Probablement, cela est dû au fait que *M. acherusicum* a une affinité pour les sites à salinité un peu plus réduite que *M. sextonae*. Hors les épaves du Sperrbrecher et de la Bourrasque reposent dans la bande côtière où les conditions de salinité sont susceptibles d'être plus influencées par l'estuaire du Rhin et de l'Escaut.

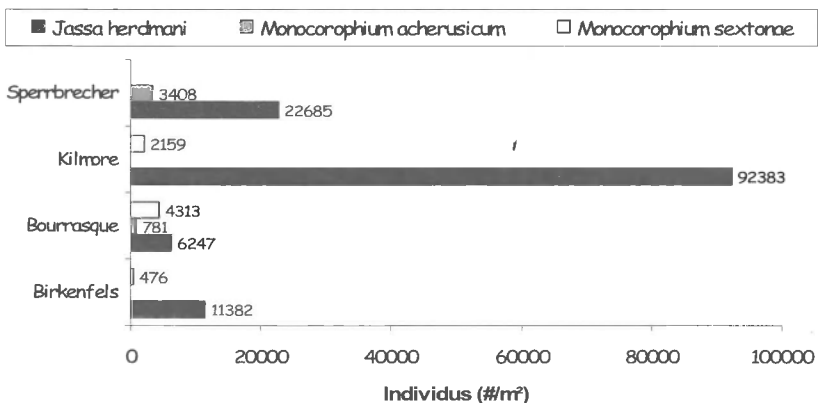

Figure 3: Densité moyenne des trois espèces tubicoles rencontrées sur les trois sites.

Abstract

Shipwrecks of the Belgian Continental Shelf harbors rich and diversified epibenthic communities. In terms of density, tube builder and dweller amphipods are important component of the communities of these hard structures lying in a sea of soft sediments. Four sites at varying distance from the coast were investigated through SCUBA techniques. Three species, *Jassa herdmani* (Walker, 1893), *Monocorophium sextonae* Crawford, 1937 and *Monocorophium acherusicum* Costa, 1851, were identified with contrasting occurrence and densities on the different sites. *J. herdmani* is present on all the investigated sites with maximal density of 615.200 ind/m². *M. sextonae* is found on intermediate and offshore sites at maximal density of 29.200 ind/m². *M. acherusicum* has maximal density of 4.990 ind/m² but is only found on intermediate and close to the coast sites. The occurrence of *M. acherusicum* close to the coast is probably related to its affinity to water with a reduced salinity.

Samenvatting

Scheepswrakken op het Belgisch Continentaal Plat herbergen rijke en verscheiden epibenthische gemeenschappen. Kokerbouwende en -bewonende vlokreeften bereiken op dergelijke harde substraten in een zee van zachte sedimenten belangrijke dichtheden. Vier sites, op variabele afstand van de kust, werden onderzocht door diepzeeduikers. Drie soorten, *Jassa herdmani* (Walker, 1893), *Monocorophium sextonae* Crawford, 1937 en *Monocorophium acherusicum* Costa, 1851, werden geïdentificeerd. Hun voorkomen en dichtheden varieerde tussen de verschillende sites. *J. herdmani* is op alle onderzochte sites aanwezig met een maximale dichtheid van 615.200 ind/m². *M. sextonae* is aangetroffen op tussenliggende en verre sites met een maximale dichtheid van 29.200 ind/m². *M. acherusicum* bereikte een maximale dichtheid van 4.990 ind/m² en is alleen gevonden op tussenliggende en kustnabije sites. Het voorkomen van *M. acherusicum* dicht bij de kust is waarschijnlijk toe te schrijven aan een affiniteit voor water met een lager zoutgehalte.

Reference list

- BOUSFIELD, E. L., 1973. Shallow-water gammaridean Amphipoda of New England. Cornell University Press, London.
- BOUSFIELD, E. L. & HOOVER, P. M., 1997. The Amphipod Superfamily Corophioidea on the Pacific Coast of North America. Part V. Family Corophiidae. Corophiinae, new subfamily. Systematics and distributional ecology. Amphipacifica, 2: 67-139.

- CONLAN, K. E., 1989. Delayed reproduction and adult dimorphism in males of the amphipod genus *Jassa* (Corophioidea: Ischyroceridae): an explanation for systematic confusion. *Journal of Crustacean Biology*, 9: 601-625.
- CONLAN, K. E., 1990. Revision of the crustacean amphipod genus *Jassa* Leach (Corophioidea: Ischyroceridae). *Canadian Journal of Zoology*, 68: 2031-2075.
- CRAWFORD, G. I., 1937. A review of the genus *Corophium*, with notes on the British species. *Journal of the Marine Biological Association of the UK*, 21: 589-630.
- INGLE, R. W., 1969. The crustacean amphipod genus *Corophium* Latreille: a morphological and taxonomic study. Ph.D Thesis. Univ. Reading U.K. 135 pp.
- LINCOLN, R. J., 1979. British marine amphipoda: Gammaridea. British Museum (Natural History), London, 658 pp.
- MASSIN, CL., NORRO, A. & MALLEFET, J., 2002. Biodiversity of a wreck from the Belgian continental shelf: monitoring using scientific diving. Preliminary results. *Bulletin de l'Institut Royal des Sciences Naturelles de Belgique*, 72: 67-72.
- MYERS, A. A., 1982a. Family Corophiidae: 185-208, figs 124-142. In: Ruffo, S.(ed.). *The Amphipoda of the Mediterranean, Part 1, Gammaridea (Acanthonotozomatidae to Gammaridae)*. Mémoires de l'Institut Océanographique, Monaco, 13: 1-364.
- MYERS, A. A., 1989b. Family Isaeidae: 395-431, figs 265-292. In: Ruffo, S.(ed.). *The Amphipoda of the Mediterranean, Part 2, Gammaridea (Haustoriidae to Lysianassidae)*. Mémoires de l'Institut Océanographique, Monaco, 13: 365-576.
- ZINTZEN, V., MASSIN, CL., NORRO, A. & MALLEFET, J., In press. Epifaunal inventory of two shipwrecks from the Belgian Continental Shelf. *Hydrobiologia*.

Zintzen Vincent
Koninklijk Belgisch Instituut
voor Natuurwetenschappen
Vautierstraat 29
1000 BRUSSEL

Eerste vondst van de cirkelronde krab *Atelecyclus rotundatus* (Olivi, 1792) op het Belgisch strand

Marie-Thérèse Vanhaelen

Relaas

In de nacht van 8 op 9 april 2005 woedde er een zware noordwesterstorm aan de Belgische kust. De traditionele "after-storm"-waarnemers, inclusief schrijfster, verbleven (helaas) in een uitgelezen S.W.G.-gezelschap te St.-Lunaire aan de - gelukkig - ook door storm getroffen Bretoense kust.

Pas op 12 april kon ik weer het Belgisch strand betreden. Het was een fijne verrassing dat er te Oostduinkerke St.André nog massaal overblijfsel van het stormaanspoelsel lag, hoog in het vloedlijng gebied, net één groot kerkhof ! Een beschrijving ervan zou me te ver leiden, mogelijk is dat stof voor een apart artikelje. Ik beperk me nu tot de mooiste, belangrijkste vondst van die dag.

Aan een uitloper van het aanspoelsel lag een vers dode krab op haar rug. Mijn eerste reactie was : "Oh, een helmkrabwijfje !" In een reflex gaf ik het dier een lichte trap om het om te keren. Toen schrok ik behoorlijk want het was een gave, vers dode *Atelecyclus rotundatus*! (Foto) Blijkbaar een wijfje, want alle segmenten van het abdomen waren vrij. Ik herinnerde me dadelijk mijn bizarre vondst van verleden jaar : een erg beschadigd, maar goed determineerbaar schildje van 3 cm van de cirkelronde krab te Koksijde, Schipgat, op 16 februari 2004. Dus toch! Met enige trots kon ik het exemplaar diezelfde dag tonen aan Francis en Ingrid, die na noodgedwongen oponthoud pas een dag later huiswaarts hadden kunnen keren uit Bretagne.

Beschrijving: het gevonden dier heeft een bijna cirkelrond, beige tot roosachtig schild van 2,9 cm breed en 2,8 cm hoog, waarvan het oppervlak helemaal fijn gekorrelid is. Tussen de ogen staan 3 tanden, waarvan de middelste langer en ook wat logger is. Aan weerszijden van het schild staan 10 tandjes, waarvan de tweede en de vierde iets kleiner zijn. Ook de begrenzing van het schild is zeer fijn, regelmatig gecrenuleerd. Op het eerste deel van de korte, brede schaarpoten komen 6 bijna evenwijdige gekorrelde lijntjes voor. De schaar- en looppoten zijn sterk behaard. Voor nog meer details over de beschrijving van deze krab verwijs ik naar Adema, 1991.

Leefwijze

Uit de biologische gegevens (Adema, 1991) stip ik aan dat de cirkelronde krab in de zuidelijke Noordzee gevonden werd op dieptes tussen 30 en 70 m en dat de dieren, net zoals de helmkrab ingegraven in het zand leven.

Verspreiding: steeds volgens Adema (1991) is de cirkelronde krab bekend van de oostelijke Atlantische Oceaan, van de Hebriden tot de Kaapverdische eilanden, en van de Middellandse Zee en wordt ze ook van Zuid-Afrika vermeld.

Voorkomen in Nederland en België

Tussen 1975 en 1990 werd de soort verscheidene malen in de zuidelijke Noordzee verzameld; op 24 maart 1986 werden zelfs een 50-tal dieren opgevist, tijdens de "Aurelia"-cruises van het NIOZ.

Na raadpleging van de Strandvlo kom ik tot de conclusie dat alle meldingen van *Atelecyclus rotundatus*, van zowel de Franse Atlantische kust, het Kanaal als de Noordzee betrekking hadden op exemplaren die opgevist en aangevoerd werden in vissershavens. Ik herinner me ook dat ik nog nooit één cirkelronde krab op gelijk welk strand aangetroffen heb, maar wel regelmatig intacte exemplaren en schilden van de erg gelijkende, bredere *Atelecyclus undecimdentatus* heb gevonden, zowel op Zuid-Spaanse, Zuid-Portugese als Zuid-Bretoense stranden.

Alleszins nemen we aan dat dit diertje van Oostduinkerke de allereerste Belgische strandvondst is van *Atelecyclus rotundatus* en we zien erg benieuwd uit naar een toename van deze soort op de Westkust.

Summary

On April 12th, 2005 a fresh dead specimen of the crab *Atelecyclus rotundatus* was found on the beach of Oostduinkerke (Belgium). This first case for the species was probably a victim of the NW-gale in the night of April 8th/9th.

Literatuur

ADEMA, J.P.H.M., 1991. Krabben van Nederland en België. Nationaal Natuurhistorisch Museum, Leiden, 244 p.

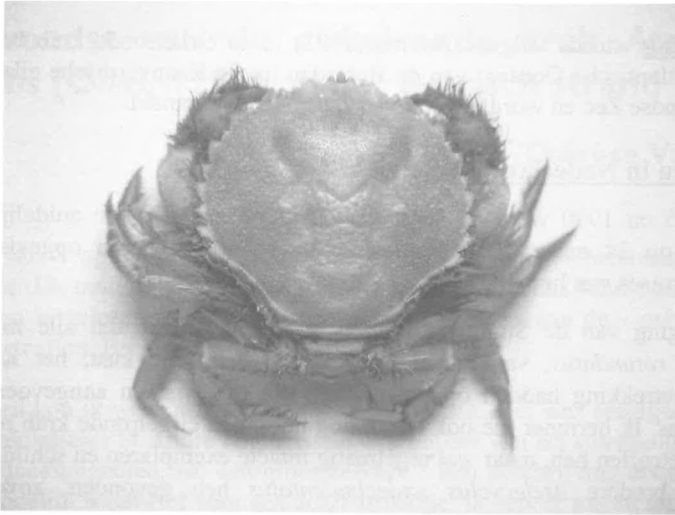

Foto 1: *Atelecyclus rotundatus* (Marc Paneels)

Foto 2: *Atelecyclus rotundatus* (Marc Paneels)

**Ter Yde, I
8670 Oostduinkerke**

Eerste vondst van de geplooid zonnescHELP *Gari fervensis* (Gmelin, 1791) op het Belgisch strand

Vanhaelen Marie-Thérèse

Op 20 december 2004, één dag na de eindejaarsexcursie 2004, bezocht ik opnieuw het Westhoekstrand in De Panne, speurend naar resten van de vorige dag (Vanhaelen, 2005). Vooral interessant was de vondst van 19 zeer verse doubletten van de grote zwaardschede, *Ensis arcuatus*, waaronder drie met vleesresten: één van 8 cm en twee van 13,5 cm.

In de vloedlijn lagen nog meer dan 250 levende kokkels *Cerastoderma edule*. Van de langgerekte otterschelp *Lutraria angustior* vond ik nog één doublet en van *L. lutraria* zes verse doubletten.

Bijna aan de landgrens gekomen viel mijn oog op een roodachtig, langwerpige doubletje: het was een *Gari fervensis* van 3 cm, met het zeer verse dode diertje nog aanwezig, dus vermoedelijk levend aangespoeld ! (Foto) Deze vondst verraste me zeer, daar ik in 25 jaar nog nooit één klep van deze soort op Belgisch strand heb aangetroffen !

Zowel in de Algarve als in Bretagne vind ik af en toe een klep *Gari fervensis*; meestal zijn ze recent, een enkele keer zeer vers, zoals op 29-6-03 aan de Pointe de Mousterlin (Zuid-Bretagne) een klep van 4 cm en op 30-6-04 te Lestrevet (West-Bretagne) één van 4,7 cm.

In de Algarve vond ik te Ferragudo één vers klepje *Gari fervensis* van 3,3 cm op 15 maart 2004 en een vijftal minder verse klepjes tussen 1999 en 2005 in de buurt van Vilamoura.

Strandvondsten van deze soort zijn dus blijkbaar schaars, terwijl de verwante soort *Gari depressa*, de ovale zonnescHELP, in Bretagne talrijk vers kan aangetroffen worden, o.a. in Piriac (SWG 1997) en Penthièvre (eigen waarneming 2003) en van *Gari intermedia*, de breedgeribde zonnescHELP heel algemeen verse doubletten worden gevonden bij de lagunes rond Faro, in het slik aan de Algarvekust (eigen waarneming 2000 tot 2005).

In Engeland blijkt *Gari fervensis*, de geplooid zonnescHELP meer voor te komen: tijdens de meerdaagse SWG-reis naar Dale, Zuid-Wales werden 4 doubletten en een aantal losse kleppen gevonden op 7 april 2001 (Severijns, 2003).

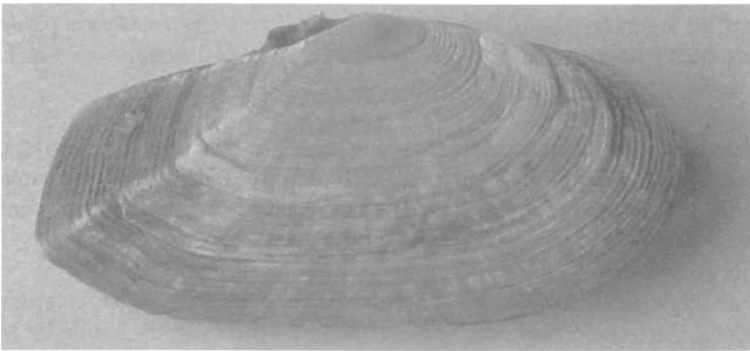
Volgens Tebble (1976) is *Gari fervensis* heel algemeen rond de Britse Eilanden, vanaf laagwatermerk tot op aanzienlijke diepte; ze verkiest grof zand of schelpgruis, maar wordt ook gevonden in gewoon zand of modderig zand. Ze komt voor vanaf IJsland en

Noord-Noorwegen tot het Iberisch Schiereiland, in de Middellandse Zee, tot de Atlantische kust van Marokko, de Canarische eilanden, de Azoren en tot Senegal. Zo te zien is *Gari fervensis* een wijd verspreide soort.

Is het ene levende verse doubletje van De Panne een toevallige, eerder accidentele vondst, of is het een bewijs dat deze soort talrijker leeft op de zandbanken vóór onze Westkust ?

We zullen de winterstrandingsen van de komende jaren in elk geval nauwgezet volgen !

Foto: *Gari fervensis* (Marc Paneels)

Summary

A first find of the bivalve mollusc *Gari fervensis* (Gmelin, 1791) on the Belgian beach is reported. It was a fresh specimen with a length of 3 cm, probably cast ashore alive.

Literatuur

- SEVERIJNS, N., 2003. Verslag van de reis naar Dale, Wales, Engeland. De Strandvlo, 23(4): 134-151.
- TEBBLE, N., 1976. British Bivalve Seashells. Her Majesty's Stationery Office, Edinburgh, p. 155-156.

**Ter Yde, I
8670 Oostduinkerke**

Nog enkele zeldzame bivalve-vondsten op de Belgische Westkust in de winter van 2004-2005

Marie-Térèse Vanhaelen

Vorige winter, 2003-2004, spoelden enkele nieuwe en zeldzame bivalven aan op onze Westkust (Vanhaelen & Kerckhof, 2004).

Deze winter vond ik op 4 januari 2005 opnieuw een vers, leeg doublet van de gevlamde tapijtschel, *Venerupis rhomboides*, nu te St.-Idesbald; het is paarsrood en meet 2,9 cm.

Een soort die in het verleden af en toe sporadisch vers, doch leeg op het strand gevonden werd, is de Artemisschelp *Dosinia exoleta*. Op 25 januari 2005 raapte ik voor het eerst een levend doublet van deze soort op, te Koksijde.

Ik zag het aanspoelen, met het wassend tij, tussen twee golfbrekers. Het exemplaar is volledig wit en meet 4 cm. Een zestal weken later vond ook Marc Jacobs nog twee doubletten van de Artemisschelp: één wit van 3,3 cm dat nog vleesresten bevatte, in de vloedlijn te St.-Idesbald dicht bij Ster der Zee, op 5 maart 2005 en één leeg doublet in Bray-Dunes op 14 maart 2005.

Deze soort werd vroeger ook al eens gevonden in zandopspuitingen aan de Oostkust en soms aangevoerd door de kustvisserij.

In tabel hierna wordt een overzicht gegeven van de ons bekende aangespoelde Artemisschelpen op de Belgische Westkust.

Belgische strandvondsten van *Dosinia exoleta*, de Artemisschelp.

04-05-85	ODK	1	vers, leeg doublet	2,7 cm	SWG
05-05-85	ODK	1	vers, leeg doublet	3 cm	FK
16-10-96	DP	1	vers, leeg doublet	1cm	MV
18-10-98	KOK	1	recente rechterklep	3,7 cm	MV
28-11-01	DP	1	vers, leeg doublet	3,2 cm	KV
10-10-03	KOK	1	verse rechterklep	4,1 cm	MV
25-01-05	KOK	1	levend doublet	4 cm	MV
05-03-05	SIB	1	doublet, vleesresten	3,3 cm	MJ
14-03-05	BD	1	vers doublet	?	MJ

Van de papierschelp *Thracia phaseolina* werd einde maart 2005 opnieuw één leeg doubletje gevonden in De Panne. Dit is nog maar het vierde exemplaar van deze soort op Belgisch strand. De gelukkige vinder was Omer Rappé.

Van de gedoornde hartschelp *Acanthocardia echinata* spoelden er vooral in december 2004 een 20-tal verse, dikwijls levende, nu tweedejaarse doubletten van 2,5 cm à 3,5 cm aan. Dit is een terugloop in aantal in vergelijking met 2003-2004: we vonden toen 59 overwegend zeer kleine, eerstejaars van 1,5 cm à 2,5 cm.

Van de Noorse hartschelp *Laevicardium crassum* vond ik deze winter zelfs maar één levend doublet (3,4 cm) op 31 december 2004 en één recente klep (3,9 cm) tegenover de 14 bijna allemaal levende doubletjes van vorige winter 2003-2004.

De grote mantel *Pecten maximus* liet het bij mijn weten helemaal afweten tijdens de laatste winter, uitgezonderd die ene, vroege, levende vondst op 21 september 2004 in De Panne: het doublet dat ik daar toen oprapte, was 7 cm breed ! Maar of het vóór onze kust geleefd had of aangevoerd was door visserij, zullen we nooit met zekerheid weten.

Ook de wijde mantel *Aequipecten opercularis* spoelde minder talrijk aan dan de vorige winters. Ik kreeg slechts een 30-tal meldingen tussen 23 september 2004 en 13 januari 2005 van verse, soms levende exemplaren van 1 cm tot 2,8 cm.

Van de gewone strandgaper *Mya arenaria* zijn er maar 3 levende en 1 vers leeg doublet gemeld, telkens in De Panne. Ze waren 5 à 6 cm lang.

Besluit: Zijn al deze uitzonderlijke bivalve-vondsten een tijdelijk of toevallig verschijnsel? Of worden ze, mogelijk onder invloed van verschillende factoren (Vanhaelen & Kerckhof, 2004) een vast onderdeel van een langzame verandering in onze kustfauna ? De komende winterseizoenen zullen misschien enige klaarte brengen in ons gissen.

In die optiek blijft het alleszins belangrijk alle ongewone, verse mollusken-vondsten te melden.

P.S. In een volgend artikel zal ik trachten ook een stand van zaken te geven over *Lutraria lutraria*, *Lutraria angustior*, *Solen marginatus* en *Ensis arcuatus* op de Westkust tijdens de voorbije winter. Degenen die, vooral in de periode februari-maart 2005 belangrijke waarnemingen deden m.b.t. deze soorten, zou ik zeer dankbaar weten, indien ze mij die zouden mededelen.

Summary

Data on some uncommon bivalve molluscs washed ashore in winter 2004-2005 on the western part of the Belgian beach are reported.

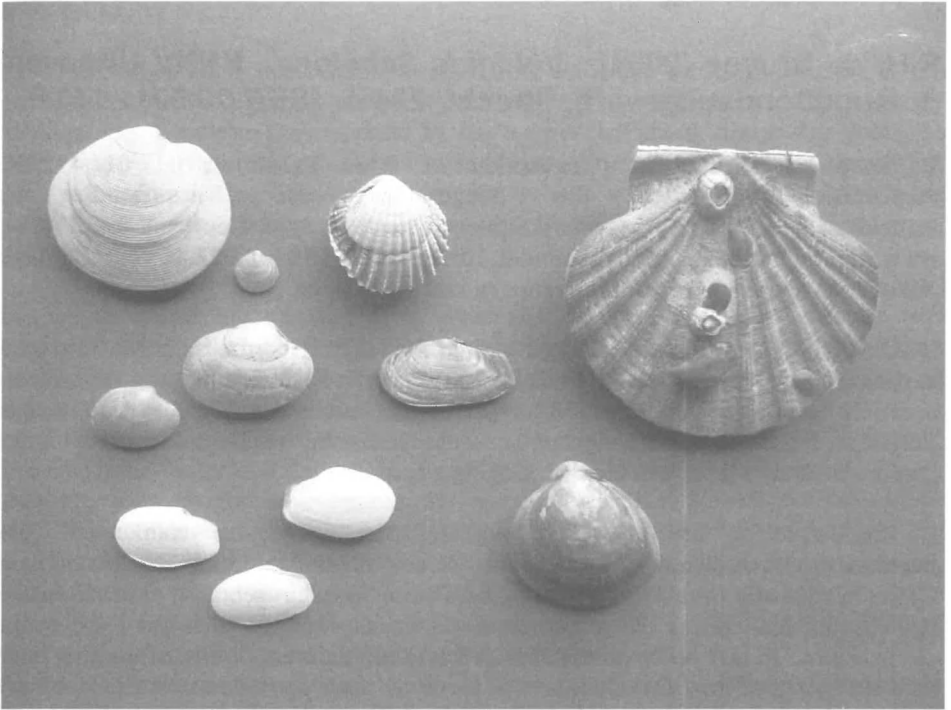

Foto: *Dosinia exoleta*, *Acanthocardia echinata*, *Pecten maximus*, *Gari fervensis*, *Thracia phaseolina*, *Venerupis rhomboides*, *Laevicardium crassum* (Marc Panneels)

Literatuur

VANHAELLEN, M.-TH. EN KERCKHOF, F., 2004. Uitzonderlijke strandingen van zeldzame en nieuwe bivalven in najaar 2003 en winter 2004 aan de Belgische Westkust. *De Strandvlo*, 24(2): 83 – 92.

**Ter Yde, I
8670 Oostduinkerke**

Boekbespreking

R.H. de Bruyne (2004). *Veldgids Schelpen*. KNNV Uitgeverij & Jeugdbondsuitgeverij, Utrecht, 224 p. ISBN 90 5011 140 8.

Te koop bij Natuurpunt (Graatakker 11, 2300 Turnhout; tel. 014/472956; www.natuurpuntwinkel.be), de Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming (JNM, Kortrijksepoortstraat 192, 9000 Gent; tel. 09/2234781; www.jnm.be) en de betere boekhandel. Kostprijs € 24,95 (of € 22,46 voor JNM- en Natuurpuntleden), eventueel te verhogen met portkosten.

Deze 'stevige' gids over de schelpen van de Zuidelijke Noordzee zag eind 2004 het daglicht. Naast letterlijk 'stevig' is de inhoud ervan dat ook omdat het een vrij volledig overzicht geeft van de schelpdragende recente mollusken van de Nederlandse, Belgische, Duitse (inclusief Helgoland) en Zuid-Deense kusten. De tijd van de arbitraire 'nationale' fauna's loopt ook hier gelukkig op zijn einde.

Bij de bespreking van de soorten worden onder de rubriek 'voorkomen' vaak interessante wetenswaardigheden vermeld. Zo ook of een betreffende schelp als fossiel uit het Eemiaan (in het boekje wordt nog het Franse 'Eemien' gebruikt) of het Holoceen op het strand te vinden is. Dit attendeert de verzamelaar erop dat alles wat op het strand aan schelpen ligt niet per se (meer) vóór de kust hoeft te leven. Wellicht ware het in dit verband ook goed geweest om ergens te verwijzen naar de in de maak zijnde nieuwe 'Atlas van de fossiele schelpen van de Nederlandse stranden en zeegaten'. Dit lijkt mij waardevolle informatie voor mensen die gruisonderzoek willen doen en weinig op de hoogte zijn van fossiele soorten. Dat tegenwoordig veel stranden opgespoten zijn met zand van vaak heel ver uit de kust, en een vertekend beeld geven van wat anders op 'natuurlijke' wijze zou aanspoelen, lijkt mij tevens het vermelden waard (bijvoorbeeld onder rubriek 4 'Schelpen verzamelen').

Om begrijpelijke redenen werden een aantal recent ontdekte, kleine en zeldzame, ver uit de kust levende soorten, met name *Vitreolina antiflexa*, *Ondina divisa*, *Semierycina nitida*, *Turbonilla pusilla*, *Roxania utriculus* en *Tellimyia tenella* (vgl. Daan *et al.* 2001, 2004) niet opgenomen. Ook hier echter zou een verwijzing ernaar (ten behoeve van de volledigheid) niet misstaan hebben. Van de naaktslakken en de inktvissen zijn slechts de meest voorkomende opgenomen. In de literatuurlijst worden evenwel de KNNV-tabellen van respectievelijk Swennen (1987) en Lacourt & Huwae (1979, moet zijn 1981) vermeld, die soelaas kunnen bieden voor wie meer informatie wil over deze groepen. Lovenswaardig is dat de auteur het verzamelen van levend materiaal (*in situ*) vraagt en, als dat toch nodig zou zijn, vraagt om de vindplaats en haar omgeving te

respecteren. Hij beveelt aan om in eerste instantie aangespoeld materiaal op het strand te verzamelen.

De handige dichotome tabel, met fijn afgewerkte duidelijke tekeningetjes erbij, is een goede steun voor beginners om te 'leren' kijken naar schelpen. De prachtige kleurenfoto's (vanwege hun scherpte en de 'warme' belichting die ze een poëtische 'teinte' geven, en de schelpen als het ware tot juweeltjes maken) en een kernachtige, nauwgezette bespreking (op dezelfde pagina) van de soorten maken het boekje erg gebruiksvriendelijk. Ook gewoon als 'kijkboekje' functioneert deze veldgids bij mij heel goed.

In België wordt de laatste jaren onderzoek gedaan naar de epifauna van scheepswrakken. Hieruit blijkt dat deze vaak mollusken herbergen die typisch zijn voor rotskusten. Vanwege het grote aantal van dergelijke wrakken lijkt het mij zinvol om dit te vermelden onder rubriek 3 bij 'rotskusten' (p. 15).

Het Belgische kustgebied (het zuidelijke gedeelte van Gilson's 'Mer Flamande') heeft vanwege haar geografische ligging ten opzichte van Het Kanaal een specifieke dynamiek en daardoor ook eigen karakteristieken wat betreft de schelpenfauna (vgl. het voorkomen van de messchede, de recente toename van de wijde- en de grote mantel, enz.). In dit verband mis ik in de veldgids de opname van de 'smalle otterschelp' *Lutraria angustior*, welbekend van de Belgische westkust. In Nederland blijkt deze soort trouwens ook sporadisch (vóór de kust) te zijn vastgesteld (vgl. Moerdijk 2005). Zij wordt slechts terloops vermeld bij de bespreking van de gebogen otterschelp *Lutraria magna* (p. 169). De problematiek rond de kleine zwaardscheden *Ensis ensis* en *E. ensis phaxoides* blijft ook hier nog aanslepen (vgl. Moerdijk 2000). Zoals in het boekje tevens gesuggereerd wordt is 'phaxoides' mogelijk gewoon een 'brede' eco(kust)vorm van *E. ensis*. Ze als ondersoort beschouwen lijkt mij moeilijk houdbaar omdat het verspreidingsgebied van beide 'ondersoorten' samenvalt. Wie waagt het openlijk om 'phaxoides' af te voeren naar het land van de ecomorfen?

Ook de splitsing in ondersoorten van de tapijtschelpen *Paphia aurea aurea* en *P. aurea senescens* wordt aangehouden terwijl sinds lang is aangetoond dat het om éénzelfde soort gaat (vgl. Loricé 1887, Brouwer 1941, Nolf 1973). Het enige verschil tussen de twee vormen is dat 'senescens' groter wordt. Van de Middellandse Zee zijn echter grote exemplaren van *P. aurea* bekend en beschreven als variëteit 'major'. Naast deze laatste is er nog een amalgama variëteiten (naar kleur en vorm) van de soort bekend, wat wijst op de grote variabiliteit van *P. aurea* (vgl. Bucquoy *et al.* 1893). Misschien ook heeft de oorspronkelijk uit het Jong-Tertiair (Mioceen?-Plioceen) van het Middellandse Zee-bekken beschreven 'senescens' helemaal niets te maken met de vermeende 'senescens' uit het Noordzee-bekken (vgl. Cocconi 1873, Sacco 1900, Cerulli-Irelli

1908, Gignoux 1913). De hier beschouwde ondersoort kan wellicht rustig doorgaan als een wat groter wordende (te wijten aan toentertijd voorkomende 'optimale' leefomstandigheden) fossiele 'aurea' uit het Eemiaan.

Een ander 'splitprobleem' is dat tussen de grote strandschelpen *Mactra corallina cinerea* en *M. corallina plistoneerlandica*. Eerstvermelde als de recente platte en dunschaliger vorm uit de Noordzee, de tweede als de bollere dikschaliger fossiele vorm uit het Eemiaan. Zoals de auteur ook aangeeft kan *Mactra corallina* uit Zuid-Europa soms vrij robuust zijn en verschilt ze in dit opzicht niet van onze 'plistoneerlandica'. Anderzijds zijn ook meer dunschalige exemplaren uit deze regio bekend. Het (dikwijls schijnbaar) forser karakter van 'plistoneerlandica'-schelpen wordt ook enigszins benadrukt door hun conserveringstoestand (grijs, ondoorschijnend, enz.). Mijn ervaringen met 'plistoneerlandica' van de opgespoten terreinen te Zeebrugge leren me dat de soort lang niet altijd zo robuust is. Omdat het afsplitsen van soorten eindeloos is en een overzichtelijke kijk niet altijd bevordert, is het misschien aan te raden om al het Europese materiaal te beschouwen als *Mactra corallina* (tegenwoordig duikt de naam *Mactra stultorum* echter weer op), inclusief de fossiele exemplaren uit het Quartair van het Noordzee-bekken (vgl. Lucas 1974, Backeljau 1986). Laten we er de hier en daar aanwezige kleine verschillen maar gewoon bijnemen; het is de illustratie van een 'dynamisch' soortbegrip, en hoe 'Moeder Natuur' niet zomaar in hokjes te vatten is.

Over de juiste wetenschappelijke naamgeving van de Amerikaanse zwaardschede is vermoedelijk nog geen consensus bereikt. Is *Ensis americanus* een synoniem van *E. directus*? Is *E. directus* een louter fossiele soort? De bijdrage van van Urk (1972) hierover (en vermoedelijk bepalend voor de gehanteerde naamgeving) is naar mijn mening nog onvoldoende 'helder'; met een aantal beweringen van deze auteur kun je nog té veel 'alle kanten' op. Amerikaanse boekjes gebruiken daarentegen nog steeds de naam *E. directus* voor de Atlantische recente vorm. Waarom tot nader order ook niet gewoon *E. directus* blijven gebruiken net zoals in de meeste ons omringende landen? Het genus heeft in de literatuur al voor zoveel verwarring gezorgd!

Genetisch onderzoek van de laatste twee decennia heeft inderdaad verschillen aangetoond tussen de Middellandse Zee- en de Atlantisch-Baltischevorm van de brakwaterkokkel. Mariani *et al.* (2002) besluiten echter dat binnen het *Cerastoderma glaucum*-complex geen expliciet duidelijke 'ondersoorten' zijn te onderscheiden. Het gebruiken van de naam *Cerastoderma lamarcki* voor onze inheemse brakwaterkokkel wordt hierdoor problematisch. Daarenboven zitten we ook nog met ons fossiel materiaal uit het Eemiaan en het Holecen, waarvan geen genetisch materiaal voorhanden is en dus nooit zal kunnen uitgemaakt worden tot welke 'ondersoort' dit behoort. Redenen om toch de 'conservatieve' nomenclatuur aan te houden en onze brakwaterkokkel *C. glaucum* te blijven noemen.

Vermoedelijk restjes uit een vroegere tekst en in de proefdruk over het hoofd gezien, zijn bij de ovale- en stevige strandschelp de verwijzing naar 'tweede foto bij 181/182'; het is mij een raadsel waar dit op betrekking heeft.

Gelukkig worden bij de Nederlandse naam van veel kleine soorten opnieuw verkleinwoordjes gebruikt, in tegenstelling tot de 'officiële' Nederlandse naamlijst (de Bruyne *et al.* 1994) waar zij systematisch geweerd werden. Nu mogen we weer spreken van opgezwollen brakwaterhorentje, vliezig drijfhorentje, stomp buishorentje, zeeposthorentje, tweetandschelpje, ... De gekielde cirkelslak en de platte cirkelhoren, niettegenstaande zij slechts 2 à 3 mm groot worden, kregen het diminutief echter nog niet toegewezen.

In de literatuurlijst vind ik geen enkele Belgische publicatie. Een minimum van twee zouden er toch op hun plaats zijn : de 'Lijst van de recente mariene mollusken van België' van Thierry Backeljau (1986) en, net zoals Het Zeepaard en Sepia erin staan, de jaargangen van 'De Strandvlo'. Jammer ook dat in de rubriek 'adressen' De Strandwerkgroep België niet is vertegenwoordigd. Belgische gebruikers van het boekje die niet op de hoogte zijn van het bestaan van onze vereniging blijven hierdoor verstoken van nuttige informatie.

Twee eerder verschenen besprekingen (Voortman 2005, Wesselingh & Meijer 2005) nemen nog een aantal andere aspecten van deze veldgids onder de loep.

Echter, commentaar leveren is gemakkelijk, maar een boekje van dergelijk 'formaat' in elkaar steken vraagt veel meer energie en creativiteit en verdient daarom ook bijzondere lof. Mijn felicitaties aan de auteur Rykel de Bruyne en de beide uitgeverijen. Ik ben er van overtuigd dat voor heel veel mensen die schelpjes verzamelen op het strand dit boekje van onschatbare waarde zal zijn. Ik hoop ten stelligste dat zij er evenveel genoeg aan mogen beleven als ik, 35 jaar geleden, aan mijn Bob Entrop 'Schelpen vinden en herkennen' heb beleefd: het plezier van het determineren en het ontdekken van de gevarieerde vormen- en kleurenrijkdom bij schelpdieren.

Literatuur

- BACKELJAU, Th., 1986. Lijst van de recente mariene mollusken van België. *Studiedocumenten van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen* 29: 1-110.
- BROUWER, J., 1941. Over de werkelijke verschillen tussen *Paphia senescens* COCC. en *Paphia aurea* (GMEL.). *Basteria* 6(3-4): 37-48.

- BUCQUOY, E., Ph. DAUTZENBERG & G. DOLLFUS, 1893. Les mollusques marins du Roussillon : Veneridae, Petricolidae. *Bulletin de la Société d'Études Scientifiques de Paris*, Tome I, 9: 389-450, 8 pl.
- CERULLI-IRELLI, S., 1908. Palaeontographia italica. Fauna malacologica mariana, Parte seconda : Leptonidae, Galeommidae, Cardiidae, Chamidae, Cyprinidae, Veneridae. *Memorie di Paleontologia* 14: 1-63, 12 pl.
- COCCONI, G., 1873. Enumerazione sistematica dei molluschi Miocenici e Pliocenici delle provincie di Parma e di Piacenza. *Memorie della Accademia delle Scienze dell'Istituto di Bologna*, Serie Terza, 3: 409-782, 11 pl.
- DAAN, R., G.C.A. DUINEVELD, M.S.S. LAVALEYE & M. MULDER, 2001. Four marine mollusc species new to the Dutch recent fauna. *Basteria* 65(4-6): 93-99.
- DAAN, R., M.S.S. LAVALEYE & M. MULDER, 2004. Three marine mollusc species new to the Dutch recent fauna. *Basteria* 67(4-6): 149-152.
- DE BRUYNE, R.H., R.A. BANK, J.P.H.M. ADEMA & F.A. PERK, 1994. Nederlandse naamlijst van de weekdieren (Mollusca) van Nederland en België. Backhuys, Oegstgeest, 149 p.
- GIGNOUX, M., 1913. Les formations marines Pliocènes et Quaternaires de l'Italie du Sud et de la Sicile. *Annales de l'Université de Lyon, Nouvelle série, I. Sciences, Médecine* 36: xxiv + 693 p., 21 pl.
- LACOURT, A.W. & P.H.M. HUWAE, 1981. De inktvissen (Cephalopoda) van de Nederlandse kust. *Wetenschappelijke Mededelingen van de KNNV* 145: 1-32.
- LORIÉ, J., 1887. Contributions à la géologie des Pays-Bas: III. Le Diluvium plus récent ou sableux et le système Eemien. *Archives du Musée Teyler, Haarlem, Série 2, Tome 3*, p. 104-160, pl. 5-7.
- LUCAS, M., 1974. The Mactridae of European coasts. *La Conchiglia* 6(9-10) (67-68) : 3-19.
- MARIANI, S., V. KETMAIER & E. DE MATTHAEIS, 2002. Genetic structure and gene flow in *Cerastoderma glaucum* (Bivalvia: Cardiidae): evidence from allozyme variation at different geographic scales. *Marine Biology* 140: 687-697.
- MOERDIJK, P.W., 2000. Zwaardscheden en mesheften. *Tabellenserie van de Strandwerkgemeenschap* 29: 1-19.
- MOERDIJK, P., 2005. De Smalle otterschelp, *Lutraria angustior* Philippi, 1844 in Nederland. *Het Zeepaard* 65(3): 80-85.
- NOLF, D., 1973. Mollusken uit het marien Kwartair te Meetkerke (West-Vlaanderen, België). *Natuurwetenschappelijk Tijdschrift* 55(4-6): 97-120.
- SACCO, F., 1900. *I molluschi dei terreni Terziarii del Piemonte e della Liguria : Parte 28 - Isocardiidae, Cyprinidae, Veneridae, Petricolidae, Cyrenidae e Sphaeridae*. Libraio della Ra Accademia della Scienze, Torino, 98 p.

- SWENNEN, C., 1987. De Nederlandse zeenaaktslakken (Gastropoda Opisthobranchia: Sacoglossa en Nudibranchia). *Wetenschappelijke Mededelingen van de KNNV* 183: 1-52.
- VAN URK, R.M., 1972. Notes on American fossil *Ensis* species. *Basteria* 36(2): 131-142.
- VOORTMAN, W., 2005. Boekbespreking : Veldgids Schelpen. *Het Zeepaard* 65(1): 29-31.
- WESSELINGH, F. & T. MEIJER, 2005. Boekbespreking : Veldgids Schelpen. *Afzettingen* 26(1): 5-6.

Emmanuel Dumoulin
H. Consciencestraat 67
8300 Knokke-Heist
edumoulin@belgacom.net

Gesignaleerde literatuur & website

Hayward, P.J. (2004). *A Natural History of the Seashore*. HarperCollins Publishers, London, 288 p. ISBN 000 220030 9 (hardback), 000 220031 7 (paperback)

Dit boek is de opvolger van het befaamde werk 'The Sea Shore' (niet de strandgids) van C.M. Yonge, waarvan de laatste uitgave naar ik meen in 1976 verscheen. Aanbevelenswaardig voor al wie geïnteresseerd is in wat meer informatie over de ecologie van 'zeebeestjes' langs de kust.

Cryptosula - <http://www.cryptosula.net>

Deze website van Marco Faasse bevat een schat aan informatie over de meest uiteenlopende groepen mariene- en brakwater-invertebraten van Nederland; met tevens speciale aandacht voor de recent geïntroduceerde. Naast de vele literatuurreferenties over de verschillende groepen kun je er kennis maken met een groot aantal prachtige kleurenfoto's. Het is meer dan de moeite waard om deze site op geregelde tijdstippen eens te bezoeken, vooral omdat het over soorten gaat die je heel vaak bij ons ook zult kunnen aantreffen.

Haspesslagh, J. & S. Cerpentier (2005). A comprehensive bibliography on the recent marine Mollusca of Belgium (1777 – 2004). *Neptunea* 4(1-2): i-viii, 1-50.

Een uitgebreide, naar volledigheid strevende lijst van publicaties met betrekking tot de zee- en brakwaterweekdieren van België. Een onmisbaar document voor al wie begaan is met het historische en het huidige onderzoek naar de malacofauna langs onze kust. Het is prettig om te grasduinen in deze lijst; je ontdekt er opmerkelijke publicaties en wordt er, tussen de tekst, vergast op heel veel leuke kleurenplaatjes. Alle vermelde boeken en artikels zijn tevens te consulteren in de bibliotheek van het Vlaams Instituut voor de Zee te Oostende. Voor meer info contacteer jan.haspesslagh@vliz.be.

**Emmanuel Dumoulin
H. Consciencestraat 67
8300 Knokke-Heist
edumoulin@belgacom.net**

Liedtekst

de zee is een zij zei hij
une mer de pensées
the sea of thoughts

als ik blader in mijn hoofd
kom ik bij de z op zee
bijna per opzet drijf ik mee
onder mijn gedachtestroom
de zee van tijd waar ik van droom
het glazen huis waarin ik woon

de zon vanonder in mijn glas
en daarachter rollen de golven
terwijl de wind hevig tekeergaat
en ergens anders het leven

jaune toujours
Titel cd 'Camping del Mundo' (2002)

De Strandwerkgroep is lid van:
Vzw Natuurpunt
Bond Beter Leefmilieu

natuurpunt

Jeugdherberg "De Ploate"

Langestraat 82, 8400 Oostende
Tel. 059/80.52.97

Verzorgt voor u:

- ❖ Natuureducatief maatwerk voor individuele leden, gezinnen, groepen en scholen (volgens leeftijdsgroepen, budget en aangevraagd thema).
- ❖ Volledige uitgewerkte dag, halve dag uitstappen en meerdaagse verblijven.
- ❖ Geleide strandwandelingen.
- ❖ Inrichten van studiedagen, kadervorming, congressen, seminaries en vergaderingen.
- ❖ Alles inbegrepen-programma's: volpension accommodatie, uitstappen, opdrachten, werkbladen, didactisch en educatief materiaal, documentatie en een degelijke begeleiding door onze gidsen.
- ❖ Groene winkel, natuur-infocentrum en vogelasiel.

SIGHTS OF NATURE

DE PUTTER

Nieuw adres !!!

Pieter de Conincklaan 108
8200 Brugge - Sint Andries
Tel.: 050/31.50.01 - Fax : 050/31.68.47

Het adres voor de natuurliefhebber :

- Verrekijkers
- Sterre kijkers
- Telescopen
- Sterrekijkers
- Loupen
- Statieven
- Nestkassen
- Spartieve kledij
- C.D.'s met natuurgeluiden
- Microscopen
- Kompaspen
- Laarzen
- Geschenkartikelen

Bezoek onze Showroom. Je vindt er de grootste keuze aan optisch materiaal, aan de voordeligste prijzen
Vergelijk en test het materiaal in een natuurvriendelijk kader. Rechtstreekse observatie in de tuin.

Plan zie achterzijde ►

Beste S.W.G. er,

In 2006 organiseert de Strandwerkgroep een meerdaagse excursie naar Bretagne met verblijf te Damgan, gelegen bij de Golf van Morbihan, niet ver van het schiereiland Quiberon, Carnac, Vannes, enz.

Deze keer gaan we in het krokusverlof, wegens de gunstige getijden in die periode. De meerdaagse loopt van **27 februari tot 5 maart 2006**. We beginnen met het avondmaal op 27/2 en vertrekken na het ontbijt op 5/3, we verblijven er dus 6 dagen in vol pension.

We logeren in het 'Centre Bellevue-Océan' een vakantieverblijf van de organisatie P.E.P., die ook het ons vertrouwde centrum van St Germain-sur-Aye beheert. Het is gelegen in een prachtige baai, de straat oversteken en je bent op het strand.

De kamers zijn voor 2 tot 6 personen. We beschikken over een werklokaal met aquarium en het centrum beschikt eveneens over, bino's, verrekijkers en telescopen voor de vogeltjeskijkers. Beddengoed is aanwezig, handdoeken zijn er niet.

De wijn aan tafel is in de prijs begrepen. Het verblijf is vol pension. Kost 270,- voor een

persoon. Daarin is een waarborg begrepen van 45 euro die je achteraf terug krijgt (tenminste als we geen brokken maken). **De netto prijs in vol pension bedraagt dus 225 euro per persoon**

Er is gegarandeerd plaats voor 25 deelnemers. Wacht dus niet te lang om in te schrijven

Geïnteresseerd? Natuurlijk! Schrijf dan vlug in door te mailen naar vdpij@yucom.be, of te schrijven naar : *Jean Paul Vanderperren, Hoogstraat, 137 te 1980 Zemst*

De inschrijving is slechts definitief nadat we in het bezit zijn van uw voorschot.

De betaling gebeurt als volgt :

- een voorschot van 100 Euro per persoon, bij inschrijving
- het saldo van 170 Euro per persoon ten laatste op 15/01/2006

op rekening 000-1493424-12 met vermelding “ voorschot Damgan “ of “saldo Damgan” van ‘De Strandwerkgroep België’

p/a B. Verhaeghe
Zuidbroekstraat, 11
8600 Woumen

Beste groeten namens het bestuur